

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

Hafta 11

B- TBMM Ordularının Kurulması

Üstün silahlarla donatılmış olan teşkilatlı işgal kuvvetlerine karşı çete savaşları yaparak başarı kazanmak mümkün değildi. Bunun için TBMM Hükümeti, Kuva-yı Milliye'nin düzenli bir orduya çevrilmesini kararlaştırdı. Bu yolda çalışmalar yapılırken Kuva-yı Milliye kumandanlarından Ethem Bey'in hareketleri ve davranışları tehlikeli olmaya başlamıştı. Anadolu'da çıkan ayaklanmaların bastırılması ve Anzavur isyanındaki başarıları Ethem Bey'i gururlandırmış, bundan dolayı da Mustafa Kemal Paşa dâhil diğer Milli Mücadelecilere karşı bir tavır takınmaya başlamıştı.

Ethem Bey ve kardeşleri “Yeşil Ordu” denilen bir dernekle de temasta bulunuyorlardı. Yozgat İsyanı'nın Ethem Bey tarafından bastırılmasından sonra, bu derneğin üyeleri, Ethem Bey ve kardeşlerine düzenli ordu ile iş yapılamayacağını telkin etmeye başlamışlardı. Bütün bunları TBMM hükümeti biliyor, ancak herhangi bir müdahalede bulunmuyordu. Nedeni de, Ethem Bey'in kuvvetlerinden faydalanmak düşüncesi idi. Ancak Ethem Bey'in kuvvetleri gittikçe artıyor ve TBMM hükümeti bundan endişe duyuyordu. 1920 yılının ortalarından itibaren düzensiz ordu fikrini ve siyasetini terk eden TBMM Hükümeti, 25 Haziran 1920'de Batı Cephesi'ni oluşturdu ve komutanlığına da Ali Fuat Paşa'yı getirdi. Daha sonraki gelişmeler üzerine TBMM Hükümeti, Batı Cephesi'ni ikiye bölüp Güney Cephesi Komutanlığı'na Refet (Bele) Bey'i, Batı Cephesi Komutanlığı'na da İsmet (İnönü) Bey'i atadı (9 Kasım 1920).

Bir süre sonra Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey ile Ethem Bey arasında anlaşmazlık başladı. Daha önceleri Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı direnişte hizmeti görülmüş olan Ethem Bey, Batı Cephesi Komutanlığı emrine girmeyi kabul etmedi. Mustafa Kemal Paşa bu olayla yakından ilgileniyordu. Ethem Bey ile Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey'i barıştırmak istedi. Ancak bütün çabalara rağmen bundan bir sonuç alamadı. Ethem Bey, Batı Cephesi Komutanı Albay (İnönü) İsmet Bey'in emrine girmek istemiyordu. Sonunda Ethem Bey isyan etti ve düzenli ordu karşısında yenilerek bölgeden ayrıldı. Böylece Ethem Bey kuvvetleri (Kuva-yı Seyyare) ortadan kaldırıldı. Bütün milli kuvvetler “TBMM Orduları” adı altında birleştirildi.

C- I. İnönü Savaşı

Ethem Bey'in başkaldırmasından faydalanan Yunan kuvvetleri, 6 Ocak 1921 tarihinde Bursa ve Uşak istikametlerinden harekete geçtiler. Bursa yönünden ilerleyen Yunan kuvvetleri İnönü mevzilerine yakındı. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey'in mevcut bütün kuvvetleri savaş için İnönü cephesine sevk etmek düşüncesini uygun

bulmuştı. Genelkurmay Başkanlığı da Ankara ve çevresinde oluşturulmakta olan yeni düzenli birlikleri İnönü'ye göndererek Batı Cephesini güçlendirmeyi kararlaştırdı.

Taarruz eden Yunanlılar yer yer bazı ilerlemeler gösterdilerse de milli kuvvetlerin karşı taarruzu ve saldırılarıyla oldukça yıprandılar. İnönü mevzilerine karşı başlayan Yunan taarruzları şiddetli topçu ateşi ile sürdü. Ancak buna Türk askerleri, buna başarı ile karşı koymuşlardı. Yunanlılar fazla kayıp vermiş ve sarsılmış olduklarından ilerlemeye cesaret edememiş ve Bursa civarındaki eski mevzilerine çekilmek zorunda kalmışlardı (11 Ocak 1921).

Çetin şartlar altında geçen bu savunma muharebesinden sonra Türk askerlerinin moral gücü yükselmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın ve düzenli ordunun ilk başarısı sağlanmış, Albay İsmet generalliğe yükseltilmiştir. İtilaf Devletleri de, Sevr Antlaşmasını yumuşatmak amacıyla Londra'da bir Konferans toplamayı kararlaştırmışlardır. I. İnönü zaferinden sonra yaşanan diğer bir gelişme ise Afganistan ve Sovyetler Birliği'nin TBMM hükümetini tanımış olmasıdır.

D- Londra Konferansı

İtilaf Devletleri, İnönü Savaşı'ndan sonra Londra'da Yunanistan ve Türkiye'nin de çağrılacağı bir konferans toplanmasına karar vermişlerdi Ayrıca İtilaf Devletleri'nin, kararlaştırılan barış düzeninin yeniden gözden geçirilmesini Türkiye'ye teklif etmeleri anlamlıydı. Fakat İtilaf Devletleri'nin yapmış olduğu davetin Türkiye açısından daha ilgi çekici olan yönü, Konferansta Osmanlı hükümetini temsil edecek heyete Mustafa Kemal Paşa veya temsilcilerinin de katılması şartının açıkça belirtilmesiydi.

Sadrazam Tefik Paşa, İtilaf Devletlerinin davetini Ankara Hükümetine ilette. Mustafa Kemal Paşa ise İtilaf Devletlerinin böyle bir davetle yanlışlık yaptığını, İstanbul'da artık bir hükümet olmadığını, tek hakim ve hukuki otoritenin TBMM'de olduğunu, çağrının da yalnızca Ankara hükümetine yapılması gerektiğini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a yolladığı telgrafta, Londra'ya iki ayrı heyetin gitmesinin sakıncalarını belirtmiş ve İstanbul'un TBMM'yi tanıdığını ilan etmesi gerektiğini yazmıştır.

İstanbul hükümetinden gelen telgrafta ise, İstanbul Hükümetinin İstanbul ve Anadolu'nun birleşmesini sağlamaya çalıştığı ve Ankara'nın konferansa dolaylı olarak davet edilmesinin doğal olduğu belirtiliyordu. Ayrıca, İtilaf Devletlerinin temsilcileri İstanbul'da bulunuyordu. Şimdiye kadar Anadolu'yu tanımayı bile gereksiz bulan Avrupa hükümetlerinin Anadolu temsilcilerinin konferansa katılmalarını şart koşmaları memnunluk vericidir. Bu nedenle, bir şekil sorunu yüzünden bu önemli fırsatı kaçırmak doğru olmazdı. Tefik Paşa, “zaten aramızda birleştiğimiz ilan edildikten sonra delegelerimiz ayrı gayrı değil bir bütün olur” diyordu.

Konferans sonuçsuz kalsa bile, Türk isteklerinin Avrupa'ya duyurulması bakımından yarar sağlayacaktı. Türk tarafı Konferansa katılmadığı takdirde Yunanlıların iddiaları cevapsız kalacak, bu da Türkiye'nin aleyhine olacaktı. İstanbul hükümetine göre, işte bu nedenlerle Ankara, temsilcilerini hemen İstanbul'a göndermeliydi.

Tevfik Paşa'yla Ankara arasında başka yazışmalar da oldu. Bu yazışmalar sırasında, Ankara Hükümetini Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet, temsil etmek üzere Antalya üzerinden Roma'ya hareket etmişti. İtalyan Dışişleri Bakanı, TBMM Hükümetinin Londra Konferansına resmen davet edildiğini bildirdiğinde heyet Roma'dan Londra'ya geçmişti.

İstanbul Hükümeti, Ankara'nın lehine toplantıya katılmaktan çekilmemişti. Fakat müttefik devletler, konferansın yapılmasını sağlamak için Ankara hükümetini doğrudan davet etmek zorunda kalıyorlardı. Böylece Mustafa Kemal Paşa, Ankara Hükümeti'nin müttefiklerce dolaylı tanınması anlamına gelebilecek bir başarı elde etmiş oluyordu.

İstanbul ve Ankara heyetleri Londra'ya ayrı ayrı geldiler. Konferans, 21 Şubat 1921'ta başladı ve önce Yunanlılar dinlendi. İngiltere Başbakanı Lloyd George Yunanlılardan yana bir tutum içindeydi. Konferansın ikinci oturumunda iki Türk heyeti, batılıların büyük hayreti önünde birlikte göründüler ve tam bir uyum halinde hareket ettiler. Sadrazam Tevfik Paşa, Türkiye adına konuşma hakkını Ankara heyetinin başındaki Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'e bıraktı. Tevfik Paşa'nın bu davranışı hem İstanbul Hükümetinin Türkiye hakkında söz sahibi olmadığını İtilaf Devletleri'nin önünde açıkça itiraf etmesi hem de İtilaf Devletlerinin Türk Milliyetçileriyle anlaşmak eğilimini güçlendirmesi bakımından önem taşımaktadır. İngiltere de bundan sonra karşılarındaki esas gücün Ankara Hükümeti olduğunu anlamış oluyordu.

Türk teklifleri; Batı Trakya'nın Türkiye'ye bırakılmasını, İzmir'in işgaline son verilmesini, İstanbul'daki yabancı askeri kuvvetlerin geri çekilmesini ve boğazlarda Türk hâkimiyetinin tanınmasını öngörüyordu. Türk heyeti mali ve ekonomik bağımsızlık üzerinde de durmuştu. Ermenistan sınırının ve iki taraf arasındaki diğer sorunların Gümrü Antlaşması'yla çözüme bağlanmış olduğunu; "Kürdistan Sorunu" diye ayrı bir konuyu kabul etmediğini ve Misâk-ı Milli ilkelerine göre bir barış yapmaya Türkiye'nin hazır olduğunu bildirmişti.

İngiltere (Lloyd George), Fransa (Briand) ve İtalya (Kont Sforza), Türkiye ve Yunanistan için arabuluculuk yapmak istediklerini, Barış antlaşmasında Türkiye'nin lehine değişikliğe hazır olduklarını bildirdiler. Müttefikler yeni bir teklif tasarısı getirdiler ve tarafların kararlarını hemen değil, konferanstan dört hafta sonra bildirmelerini istediler.

Bu tasarı, sadece Sevr Antlaşması'nda bazı önemsiz değişiklikleri öngörüyordu. Misâk-ı Milli'yi temel almayan bu önerilerin Ankara tarafından kabul edilmesi beklenemezdi. Türk heyeti, Londra'dan ayrıldıktan sonra henüz yoldayken, Yunan Ordusu Anadolu'da büyük bir saldırıya geçiyordu. Bu da Yunanistan'ın cevabıydı.

Böylece Londra Konferansı, barış sağlayamadan sonuçlanmış oluyordu. Ancak bu sonuç bile, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Ankara için siyasal bir zafer sayılabılırdı.

E. İkinci İnönü Savaşı

Londra Konferansı'nın kararlarını kabul etmeyen ve Sevr Antlaşması'nda hiçbir değişiklik yapmak istemeyen Yunan hükümeti, taarruza karar verdi. Türk delegeleri Londra'dan ayrılmadan Yunanlıların taarruza geçmeleri, Fransa ve İtalya'da iyi karşılanmadığı gibi, İngiliz Avam Kamarası'nda da eleştirilere neden oldu. Türk Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Yunan ordusunun Bursa'dan Eskişehir'e ilerleyeceğini tahmin etmişti. O, Bursa-İnönü yönünde ilerleyecek düşman grubunu yenmek ve Afyon cephesinde oyalama muharebesi yapmak istiyordu.

Yunan kuvvetleri, 23 Mart 1921 tarihinde Bursa'dan harekete geçti. Yunanlılar önemli bir dirençle karşılaşmadan Söğüt-Karaköy hattına vardı. Uşak'tan ilerleyen bir Yunan kolordusu da Dumlupınar'dan Afyon'a doğru ilerledi ve Afyon'u işgal etti. Mustafa Kemal Paşa, Güney Cephesi'ndeki sevk ve idareyi iyi görmüyordu. Mustafa Kemal ve Fevzi Paşalar Yunanlıların doğruya doğru gitmesinden faydalanarak, kuzeydeki kuvvetlerine darbe vurmaya karar vermişlerdi. 27 Mart günü İsmet Paşa, İnönü mevziisinin sağ kanadını tutmuştu.

Üç kol halinde ilerleyen Yunan kuvvetleri, Türk birlikleriyle karşılaştı. Yunanlıların taarruzları 30 Mart 1921'de her yerden püskürtüldü. Yunanlıların Alay Komutanı da ölümler arasındaydı. İnönü mevzilerini tutan Türk askerlerince yapılan taarruzlar Yunanlıları sarsmıştı. Yunan kuvvetleri çekilmek zorunda kaldı.

Mustafa Kemal Paşa, olay üzerine İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafta, "Siz orada düşmanı değil, milletin makûs talihini yendiniz" diyordu. Türk birliklerinin saldırısı karşısında güçten düşen Metristepe'deki 10. Yunan Tümeni, 31 Mart gecesi cepheyi boşaltarak geri çekildi. 1 Nisan 1921 sabahı Türk birlikleri toplu bir karşı saldırı başlatarak Yunanlıları tutundukları mevzilerden geri atmaya başladılar. Yunan Tümeni büyük kayıplara uğrayarak güçlükle İnegöl'e çekildi. Bir Yunan Süvari Alayı ise yok edildi.

II. İnönü Savaşı olarak bilinen bu zafer, Milli Mücadele'nin gelişme" sine önemli katkılar sağladı. Bu savaş sonrasında Fransa, Ankara ile anlaşmanın yollarını aramaya koyuldu.

Gelişmeler, İngiltere’yi, Yunan saldırılarının geleceği konusunda kuşkuya düşürdü. Ayrıca Yunanlıların Londra Konferansı kararlarını hiçe sayarak saldırıya geçmeleri, İtilaf Devletlerini de kaygılandırdı. İngiltere Başbakanı Churchill bu olaydan sonra, İngiltere’nin izleyeceği tutumu “artık askeri maceraya atılmama” biçiminde değerlendiriyordu. İtilaf Devletlerinin Milli Mücadeleye karşı tutumlarını değiştirmeye başladıklarının en önemli göstergesi, İtalya’nın II. İnönü Savaşı’nın hemen ardından (Mayıs 1921’de) Ege ve Akdeniz bölgelerindeki işgali kaldırması oldu.

F. İstiklal Marşı’nın Kabulü

Yeni kurulan Türk Devleti’nin henüz bir milli marşı yoktu. 1921 yılı başlarına gelindiğinde işgaller karşısında milletin kahramanlığı, büyüklüğü açıkça ortaya çıkmıştı. Ancak bunları dile getiren bir milli marş henüz yazılmamıştı.

Bu durumu göz önüne alan Maarif Vekâleti, Milli Mücadele’nin anlam ve önemini belirtecek ve bağımsızlık isteğimizi bütün dünyaya duyuracak bir marşın yazılması için yarışma açmıştı. Ödül konduğu için yarışmaya katılmayan Mehmet Akif Bey’in “Kahraman Ordumuza” ithaf ederek yazdığı ve hepimizce bilinen şiir, Bakanın başvurusu ve TBMM’nin kabulü ile Milli Marş olarak seçildi (12 Mart 1921). Bu şiir, daha sonra Zeki Üngör tarafından bestelenerek bugünkü şeklini aldı (1930).

G- Sakarya Savaşı

II. İnönü Savaşı’ndan birkaç ay sonra Uşak üzerinden gelen birliklerle güçlenen Yunanlılar, Afyon’u yeniden işgal ettiler. Kütahya ve Eskişehir Savaşlarını kazanıp buraları işgal ederek Türk ordusunu bozguna uğrattılar (Haziran-Temmuz 1921). Yunanlılar bu başarılarını dünya ajanslarına kesin bir zafer olarak yaydılar.

Cepheye gelen Mustafa Kemal Paşa, Türk kuvvetlerinin bozguna uğrayıp yok olmasını önlemek için ordunun Sakarya ırmağının doğusunda tutulmasını emretti. Afyon’dan Konya yönüne ilerleyen Yunanlılar, Haymana’ya kadar gelip Ankara’yı kuşatmayı planlıyorlardı.

Kütahya ve Eskişehir yenilgisi, TBMM gizli oturumunda ele alındı. Resmi arşivin Kayseri’ye taşınması kararlaştırıldı. Bir milletvekili heyetinin ordunun moralini yükseltmek üzere Batı Cephesine gönderilmesi uygun görüldü.

Sakarya Irmağı’nın doğusuna çekilen Türk Ordusu toparlanmaya başladı. Geniş bir sahaya yayılmış olan Yunan ordusu ise gittikçe zayıflıyordu. Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa, Erzurum’dan bir tümenin daha Batı Cephesine katılmasını istedi.

Türk ordusunun Sakarya gerisine çekilmesi hem ordunun manevi varlığını sarsacak hem de büyük bir ülke parçasını geçici de olsa Yunanlılara bırakacak bir durum ortaya çıkarmıştı. Bunun sorumluluğunu, Devlet Başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa üstlenmişti. Bu savaşta, orduyu zamanında Sakarya gerisine çekmek karar ve sorumluluğunu üzerine alarak “Vaziyeti muhakeme ederken, tedbirler düşünürken acı dahi olsa gerçeği görmekten bir an geri kalmamalıdır” diyen Mustafa Kemal Paşa, sonradan yapılan taarruzlarla memleketi kurtarmak imkânını sağlamış oldu.

Türk ordusunun Sakarya gerisine çekilmesi, halkın morali üzerinde hissedilecek derecede bir sarsıntı meydana getirdi ve TBMM’inde bunun üzerine ciddi tartışmalar yapıldı. Mustafa Kemal Paşa’nın muhalifleri, “Ordu nereye gidiyor, millet nereye götürülüyor? Bu harekâtın bir sorumlusu vardır. O nerededir? Onu göremiyoruz. Bu günkü üzücü durumun gerçek sorumlusunu ordunun başında görmek isterdik” şeklinde eleştiriler yaptılar. Birçok milletvekili, Mustafa Kemal Paşa’nın ordunun başına geçmesini istemeye başladı. Bu düşüncede olanların bir kısmı artık ordunun tamamen yenildiğine, durumun düzeltilmesine imkân kalmadığına ve güdülen milli davanın kaybedildiğine inanmışlardı. Bundan dolayı duydukları hiddeti Mustafa Kemal Paşa’dan çıkarmak istiyorlardı. Bir kısım kimseler de, Mustafa Kemal Paşa’ya olan sonsuz güvenlerinden dolayı samimi olarak onun ordunun başına geçmesinde fayda görüyorlardı.

Bazı milletvekilleri ise bunu tehlikeli bulmuşlar ve ordu başarısız olursa halkta son ümidin de yok olduğu şeklinde bir düşünce oluşabileceğini, bundan dolayı da Mustafa Kemal Paşa’nın askerin başına geçmesi zamanının gelmediğini ileri sürüyorlardı. TBMM’de yapılan tartışmalar sonucunda, son çare olarak Mustafa Kemal Paşa’nın ordunun başına geçmesi gerektiğine karar verildi. Mustafa Kemal Paşa, 5 Ağustos 1921 tarihinde Başkomutanlık Kanunu ile geniş yetkilere sahip olarak ordunun başkomutanı oldu. Ayrıca Paşa, topyekun savaş prensiplerine adeta temel oluşturan Tekalif-i Milliye emirlerini yayınlayarak memleketin bütün kaynaklarından ordunun faydalanmasını sağlayacak gerekli önlemleri aldı ve bu emirlerin yerine getirilmesini takip etmek üzere İstiklal Mahkemeleri kurdu. Kendisi de Polatlı’daki cephe karargâhına giderek ordunun başına geçti. Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusunun yerleştiği cephede Yunan saldırısına ne şekilde, nerelerde karşı konulacağını ve muhtemel çarpışma alanlarını tespit ettikten sonra zaferi Türk ordusunun kazanacağına inanmıştı.

Yunan ordusu hazırlıklarını tamamlayıp 23 Ağustos 1921 tarihinde taarruza başladı. Birçok kanlı çarpışma oldu. Yunan ordusu savunma hattımızı birden yarmaya çalıştı ise de bunda başarılı olamadı. Sakarya Meydan Savaşı 100 km. uzunluğundaki bir cephe üzerinde

yapılıyordu. Savunma hatlarımız yer yer kırılıyordu. Fakat yarılan savunma hatları en yakın mesafede yeniden kuruluyordu. Mustafa Kemal Paşa, Türk savunma hattının birkaç yerden kesildiğini duyduğu zaman “Hattı Müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanı ile sulanmadıkça terk olunamaz” emrini vererek vatanın her karış toprağı için savaşmayı emretti.

10 Eylül 1921’de genel taarruza geçen Türk Ordusu, bir gün sonra Yunan kuvvetlerini Sakarya batısına atmayı başarmıştı. Yunan kuvvetleri başkomutan vekili General Papulas, birliklerine geri çekilme emrini verdi. 12 Eylül 1921 günü Sakarya Zaferi’ni kazanan ordu ve milletimiz, haklı olarak günlerce süren coşkulu şenlikler yaptı. 13 Eylül’de Sakarya Irmağı’nın doğusunda hiçbir Yunan kuvveti kalmadı. Fakat Türk ordusunun Yunan ordusunu gerektiği şekilde takip etmesi de mümkün olmadı. Çünkü Türk Ordusunun o günkü durumu, şartları ve ulaşım araçları buna yeterli değildi. Ayrıca, Yunan Ordusu çekilirken her tarafı yakıp-yıkmiş ve insanlarımızın birçoğunu da kadın-erkek ayırmadan katletmişti.

23 Ağustos’ta başlayıp 13 Eylül 1921’e kadar 22 gün 22 gece aralıksız devam eden bu kanlı savaşta ordumuz 350 subay ve 2900 eri şehit vermiş olup, 800 subay ile 1300 erimiz de yaralanmıştı. Yunan kuvvetlerinin verdiği kayıp ise bizimkinin üç katı idi.

Kazanılan bu büyük zafer, yurdun her yanında çeşitli şenliklerle kutlandı. Askeri vazifelerinin yanı sıra birer milletvekili olan Fevzi (Çakmak) Paşa ile İsmet (İnönü) Paşa, 14 Eylül 1921’de TBMM Başkanlığına bir önerge vererek Sakarya zaferinin büyük kahramanı olan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’ya en büyük askeri rütbe olan Müşirlik (Mareşal) rütbesi ile Gazilik unvanının verilmesini istediler. TBMM, 19 Eylül 1921’de çıkardığı 153 sayılı kanun ile bu isteğı uygun bularak, kabul etti.

Sonuç olarak, Sakarya savaşı Yunanistan açısından ağır sonuçlara yol açtı. Gerek halk arasında gerek ordu içinde barış isteyenlerin sayısı hızla arttı. Yunanistan’da siyasi iktidar kavgası şiddetlendi ve İtilaf Devletleri Yunanistan’ı Ankara Hükümeti ile barış yapmaya zorladılar. Türkiye, Sovyetler Birliğı ile 16 Mart 1921’de imzalanan Moskova Antlaşmasını pekiştiren Kars Antlaşmasını 13 Ekim 1921’de imzaladı. Galipler, Türkiye ile dostluk kurmak ve Türkiye-Suriye sınırını tespit etmek üzere, İskenderun ve Antakya sancağına kültür muhtariyeti tanıyarak 20 Ekim 1921’de Ankara Antlaşmasını imzaladı. İngiltere de Sakarya zaferi üzerine, 23 Ekim 1921’de İstanbul’da imzaladığı esirlerin değıştirilmesi antlaşması ile resmen Ankara Hükümetini tanımış oluyordu.

Bu zafer ile Yunan ordusunun taarruz gücü kırılmış ve bundan sonra Yunanlılar savunmaya geçmiştir. Son olarak, kesin bir zaferin hazırlıkları yapılmak üzere ordunun yetiştirilmesi işi önemle ele alınmış ve bu yönde çalışmalar başlamıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine, Başkomutanlık yetkisi, yeni bir kanunla üç ay daha uzatılmıştır.

Bazı tarihçiler de bu zaferi Malazgirt ve Miryakefalon Savaşları gibi büyük bir zafer olarak değerlendirmektedirler. Ayrıca II. Viyana Savaşı'ndan sonra devamlı olarak Avrupa devletlerinin önünde yenilgiye uğrayarak çekilmek zorunda kalan Türk Milleti'nin, bu savaşta batılı devletleri durdurduğu gözden uzak tutulmaması gereken bir konudur.

H. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Savaşı (26-30 Ağustos 1922)

Sakarya Muharebeleri esnasında Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın çıkarttığı Tekâlif-i Milliye Kanunu" ile millet, elinde bulundurduğu nakit parasını ve malının %40'ını ordumuzun emrine vermiştir. Sakarya Savaşını kazanan ve moral gücü yükselen Türk ordusu, cephanesi azaldığı ve elinde yeterli araç-gereç bulunmadığı için geri çekilen Yunan kuvvetlerini takip edememişti.

Bu sırada Ankara, yeni siyasi faaliyetlere sahne olmaya başlamıştı. Ukrayna'dan bir elçilik heyeti Ankara'ya geldi. İki devlet arasında yapılan görüşmeler sonunda, TBMM Hükümeti ile Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında bir antlaşma imzalandı. Birkaç gün sonra da Mustafa Kemal Paşa Buhara'dan gelen siyasi temsilcileri kabul etti.

Sakarya Zaferi sonunda, Yunanlıların Anadolu'dan tamamen kovulabilmesi için en az onların gücüne yakın bir güce sahip olmak gerektiği iyice anlaşılmıştı. Bu, Sakarya Muharebelerine katılan Batı Cephesi birliklerinin asker ve silah gücünün iki katı bir kuvvet demekti. Genel seferberliğin ilanı ile savaşçı sayısının arttırılmasına başlanmıştı. Yeniden silah altına alınanlarla bir yandan birliklerin kayıpları gideriliyordu, ancak bu pek kolay olmuyordu. Bu yüzden, asker toplama çalışmaları istenildiği kadar iyi gitmiyordu. TBMM, tenkitlere rağmen Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık görevini, üç ay süreliğine ikinci defa uzattı.

İtilaf Devletleri'nin Dışişleri Bakanları, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerine bir mütareke teklifinde bulunuyordu. Buna göre; Türklerle Yunanlıların üç ay için ateşkese kabul etmeleri ve bu arada askerden arındırılmış bir bölge oluşturmaları isteniyordu. TBMM Hükümeti bunu kabul etmediğini bildirince, İtilaf Devletleri Sevr Antlaşmasını hafifleten şu barış şartlarını ileri sürdüler: İzmir ile Batı Anadolu Türkiye'ye iade edilecek, Tekirdağ hariç Trakya Yunanistan'a verilecek, Türkiye'de askerlik zorunlu olmayacak ve doğuda bir "Ermenistan" devleti

kurulacaktı. Misak-ı Milli'yi ana hedef olarak belirlemiş olan TBMM Hükümeti, İtilaf Devletlerinin bu önerisini reddetti.

Bu sırada Türk Ordusu, I. ve II. Ordu Komutanlığı adı altında iki kolda toplanmış ve taarruz hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık yetkisi önce üç ay, daha sonra da süresiz uzatıldı (20 Temmuz 1922).

Ankara'dan ayrılarak Akşehir'de cepheye gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, burada gerekli denetimleri yaptı. Bu sırada, İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırılan ve ayrıca Doğu cephesinden getirilen silahlarla ordunun durumu güçlenmişti. Tekâlif-i Milliye Kanunu ile millet de imkânlarının önemli bir kısmını ordunun emrine vermişti. Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar, hazırlanan taarruz planını bir defa daha incelediler. Genel Taarruza geçilmek üzere bütün hazırlıkların tamamlanmasını kararlaştırdılar.

Büyük Taarruz Sırasında Türk ve Yunan Kuvvetlerinin Durumu

	Türk Kuvvetleri	Yunan Kuvvetleri
Tüfek (Yaya)	85.000	90.000
Kılıç (Süvari)	5.280	2.800
Ağır Makinalı Tüfek	840	1.280
Hafif Makinalı Tüfek	2.025	3.140
Top	320	418
Uçak	10	50

20 Ağustosta gizlice cepheye gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa durumu kumandanlarla değerlendirmiş ve 26 Ağustos'ta taarruza geçileceğini bildirmiştir. Büyük taarruz, 26 Ağustos sabahı erken saatlerde bir baskın şeklinde başlamış ve Yunanlıların üstün kuvvetlerine karşı taarruzun daha ilk gününde Yunan Cephesi yarılmıştır. Yunanlılar tuttukları mevzileri bırakarak çekilmeye mecbur kaldılar. Yunan kuvvetlerinin önemli bir kısmı da Aslıhanlar civarında perişan edildi. Yunan ordusunun önemli bir kısmı dört taraftan sarılarak Dumlupınar'da Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat idare ettiği Başkomutanlık Meydan Savaşında büyük kısmı yok

edilmiş, kalanlar ise esir alınmıştır (30 Ağustos 1922). Yunan Ordusunun Başkumandanı General Trikopis, savaş meydanından kaçmayı başarmış, ancak iki gün sonra Türk kuvvetlerince esir alınmıştır. Böylece Türk ordusu, tasarladığı sonucu beş günde elde etmiş bulunuyordu.

Gazi, 1 Eylül 1922’de şu ünlü emrini vererek “Ordular, ilk Hedefiniz Akdeniz’dir, İleri...” ordularına İzmir’i hedef göstermiştir.

Yunanlılar geri çekilirken Uşak, Aydın, Alaşehir ve Bilecik’i yakarak halka zulüm yapmışlardır. Yunan ordusu, Türkler karşısında tam bir hezimete uğramış ve Türk askerleri, 9 Eylül 1922’de İzmir’e girme başarısını göstermişlerdir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, 10 Eylül 1922 tarihinde yanında Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa olduğu halde, halkın coşkun gösterileri arasında İzmir’e girmişti. Bursa şehri de 11 Eylül 1922’de kurtarıldı. 16 Eylül’de Yunan kuvvetleri burayı da tamamen boşaltarak terk ettiler.

17 Eylül’de Türk ordusunun sağ kanadı Marmara kıyıları ve Bandırma’ya kadar gelmiş, İtilaf Devletleri de Türklerin bundan sonra ne yapacaklarını merak etmeye başlamışlardı. Fransa’nın İstanbul’daki Baş komiseri General Palle İzmir’e giderek bilgi almak istedi. Mustafa Kemal ile görüşen Fransız Generali Millî Hükümet temsilcisine verdiği bir notada, Edirne dâhil olarak Meriç sınır olacak şekilde Trakya’nın Türkiye’ye verileceğini bildirmiştir. İtilaf Devletleri, bunu Yunanlılara kabul ettireceklerini ifade ederek mütareke yapılmasını istediler. Türk tarafı İtilaf Devletleri’nin bu önerisini kabul etti ve Mudanya’da Mütareke görüşmelerinin başlaması kararlaştırıldı.

II- Mudanya Mütarekesinin İmzalanması (11 Ekim 1922)

Mütareke görüşmeleri, İtilaf Devletlerinin komutanları ile Türk temsilcisi İsmet Paşa arasında Mudanya’da başladı. Burada en dikkate değer nokta Türkiye’nin, silah bırakma konusunu Yunanistan’la değil de, İtilaf Devletleriyle yapmış olmasıdır. Yunan temsilcileri toplantıya hem geç geldiler hem de katılmayı reddederek Müttefik generalleriyle temasta kalmayı tercih ettiler. Sonunda, Yunanistan’ın da 14 Ekim 1922’de kabul etmek zorunda kaldığı Mudanya Mütarekesi, başlıca şu hususları öngörüyordu:

- 1- Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki çatışma sona erdirilecektir.
- 2- Barış antlaşmasına kadar yaşanabilecek herhangi bir sürtüşmenin önüne geçmek için Meriç’in doğu kıyısı (Karaağaç dâhil) Müttefik askerlerince işgal olunacaktır.

3- Doğu Trakya'nın Yunan askerince boşaltılması, Mütarekeyle birlikte başlayıp, 15 gün kadar sürecek ve bütün cephaneyi de kapsayacaktır.

4- Jandarma da dâhil bütün Yunan mülki memurları, Trakya'dan mümkün olduğu kadar çabuk çekilecektir. Yunan memurları her idari bölgeden çekildikçe mülkî yönetim müttefik memurlarına devredilecek ve bunlar da mümkünse aynı günde yönetimi Türk memurlarına devredeceklerdir. Bu teslim işi, Trakya bölgesinin bütünü için Yunan askerlerinin boşaltılmasından sonra en geç 30 günlük sürede yapılacaktır.

5- TBMM Hükümeti, memurlarının yanında mahallin güvenlik ve asayişi korumak üzere, 8 bin kişilik milli jandarma kuvvetleri bulunacaktır.

6- Yunan askerlerinin çekilmesi ve mülki yönetimin devri, müttefik heyetlerinin gözetiminde yapılacaktır. Bu heyetlerin görevi çekilme ve devir işlerini kolaylaştırmak, her türlü aşırılık ve şiddetin önüne geçmektir. Ayrıca, bu heyetlere destek olmak ve asayişi korumak üzere Doğu Trakya'da 7 taburluk müttefik askeri bulunacaktır.

7- Müttefik heyetlerinin ve kıtalarının çekilmesi, Yunan askerlerinin boşaltma işlemi bittikten 30 gün sonra olacaktır. Asayişin sağlanması ve Türk olmayan halkın korunması için yeterli önlemlerin alınmış olması halinde bu çekilme işi daha önce de yapılabilir. Bir idari bölgede TBMM Hükümetinin yönetimi ve jandarması düzenli iş görmeye başlayınca müttefik heyetleri ve kıtaları o bölgeden 30 günden önce çekilebilecektir.

8- TBMM Hükümeti orduları, Barış Konferansı süresince Çanakkale ile İstanbul ve İzmit bölgelerinde sınırları belirtilen hatları geçmemeyi taahhüt ederler. Bu mevkiiler, o kayıtlarla TBMM Hükümetine teslim olunacak ve burada gerekli önlemler taraflarca alınacaktır.

9- TBMM Hükümeti, barış antlaşması onaylanıncaya kadar Doğu Trakya'ya asker geçirmemeyi ve burada bir ordu toplamamayı kabul etmektedir.

Ankara Hükümeti Mudanya Mütarekesiyle birlikte, Büyük Zafer'den sonra tek bir kurşun atmadan özellikle Doğu Trakya'nın kurtarılmasını sağlamış oluyordu. Bu başarının yanında Müttefiklerin ilk kez Ankara Hükümeti'ni Türkiye'nin tek meşru hükümeti olarak karşılırlarına almaları da, Mustafa Kemal Paşa'nın hem içte hem de dışta zaferi anlamına gelmekteydi.

Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı'nın yenilen devletlerinden biri olan Türkiye, daha sonra Lozan Barış Konferansı'yla kesinleşecek başka bir başarı daha elde ediyordu. Savaş sonu barış düzenine ilk kez karşılıklı ve eşit görüşme temeline dayalı bir değişiklik getirilmekteydi. Sevr Antlaşması'na karşı mücadelede, Türkler büyük bir başarı elde etmiş oluyorlardı.

Ayrıca, Türkiye Doğu Trakya'yı geri almakla yeniden Avrupa topraklarına ayak basıyordu. Bu durum, Türklerin "Avrupa'dan atılması" politikasının da iflası demekti. Türk zaferi, Yunanistan'ın Anadolu macerasından sorumlu altı devlet adamının idamına ve İngiltere'de de Lloyd George'ın siyasal yaşamının sonuna neden olmuştur.

III. Lozan Barış Antlaşması

A. Görüşmeler ve Antlaşma

Milli Mücadelenin askeri zaferlerinden sonra yapılan Mudanya Mütarekesi görüşmeleri sırasında, İsviçre'nin Lozan kentinde, kalıcı barış antlaşmasına yönelik bir konferansın toplanması kararlaştırılmıştı. Konferansa; Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırp-Hırvat Sloven devleti katılacaktı. Türkiye'nin isteği üzerine, Boğazlar ile ilgili görüşmelere katılmak için Sovyet Rusya'nın da konferansa gelmesi kabul edildi. Amerika Birleşik Devletleri konferansa gözlemci olarak katılacak, Bulgaristan ise Ege Denizi'ne çıkabilme sorunu gündeme geldiğinde konferansa katılacaktı.

Müttefiklerin İstanbul hükümetini de konferansa çağırımları üzerine TBMM, Osmanlı Devleti'ne son veren ve saltanatı kaldıran tarihi kararını aldı (1 Kasım 1922). Böylece konferansta Türkiye'yi tek ve gerçek temsilci olan TBMM Hükümeti temsil etti. Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'nın başkanlığındaki heyet, 20 Kasım 1922'de başlayan konferansta Türkiye'nin haklarını savunmuştu. İtilaf Devletlerinin Sevr Antlaşması'nı temel alma yönündeki ısrarlarına Türk heyetinin direnmesi ve görüşmelerin zaman zaman sertleşip kesintiye uğraması nedeniyle, konferans sekiz ay sürmüştür.

Konferansta asıl mücadele İngiltere ve Türkiye arasında geçmişti. İngiltere Musul ve Boğazların statüsüne Fransa ise kapitülasyonlar, Osmanlı borçlarının ödenmesi ve ayrıcalıklar gibi sorunlara ağırlık vermişti. İtalya'nın önem verdiği konular ise Ege adalarının geleceği ve kabotaj konusuydu.

Konferansın ilk bölümünde ancak bazı konular üzerinde anlaşma sağlanabilmişti. Buna göre; Doğu Trakya sınırı, Mudanya Mütarekesi ile belirlendiği gibi Meriç ırmağı olacak, İmroz ve Bozcaada Türkiye'ye verilecek, Yunanistan'a bırakılan Anadolu kıyılarındaki adalar askerden arındırılacaktı. İstanbul'da yaşayan Rumlarla Batı Trakya'da yaşayan Türkler dışında, Türkiye'deki bütün Rumlarla Yunanistan'daki bütün Türkler değiştirilecekti (mübadele edilecekti). İstanbul'da kalan Rumlarla Batı Trakya'daki Türklerin kültür haklarına Yunanistan ve Türkiye karşılıklı olarak saygı göstereceklerdi. İstanbul'daki Rum Fener patrikhanesi faaliyetlerini sürdürecekti. Suriye sınırı için Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması temel

sayılacaktı. İlke olarak yabancı gemilerin boğazlardan geçişi de kabul edilmiş ve burasının askerden arındırılması kararlaştırılmıştı. “Boğazlar Komisyonu” boğazların güvenlik ve idaresini yürütecekti.

Bütün bu uzlaşma noktalarına rağmen Kapitülasyonlar ve Boğazların İtilaf Devletlerince boşaltılması konusunda anlaşmaya varılamadı. Bu nedenle görüşmeler 4 Şubat 1923 tarihinde kesildi. Türk heyeti Türkiye’ye döndü. Lozan Konferansı’nın ikinci dönemi 23 Nisan 1923’te başladı. Türk heyeti, Osmanlı Devleti’nin tek taraflı bir kararla kaldırmış olduğu kapitülasyonların yeniden konulmasına kesin olarak karşı çıktı. Sonunda Kapitülasyonların kaldırılması kararlaştırıldı. Türkiye’nin kabotaj hakkı kabul edildi.

Üzerinde anlaşma sağlanamayan Musul sorunu ve Osmanlı borçları konusunun daha sonra ele alınması kararlaştırıldı. Taraflar, yukarıda bahsedilen şartlarda 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması’nı imzaladı. Antlaşma TBMM’de 23 Ağustos 1923 tarihinde onaylandı ve 6 Haziran 1924’de yürürlüğe girdi.

B. Lozan’ın Değerlendirilmesi

Lozan Barış Antlaşmasının Türk devleti ve toplumu için ifade ettiği anlam ve doğurduğu sonuçlar bakımından değerlendirilmesini şu maddeler halinde sıralamak mümkündür:

- 1- Lozan Antlaşması, XIX. yüzyıl başından o güne kadar Türk toplumu lehine imzalanan önemli ve ciddi bir antlaşmadır. Türk devleti fiilen galip ve hukuken eşit bir taraf olarak barış görüşmelerine katılmış ve mümkün olanı elde etmiştir.
- 2- Lozan hukuken ve fiilen Sevr Antlaşması’nı ortadan kaldırmıştır.
- 3- Osmanlı Devleti döneminde Türk toplumunun içine düştüğü maddi ve manevi yan sömürge statüsüne Lozan’la son verilmiştir.
- 4- Türk toplumunun başta siyasi bağımsızlığı olmak üzere; ekonomik, mali, askeri ve kültürel bağımsızlığı da İtilaf Devletlerince kabul edilmiştir.
- 5- Lozan’la Türk devletinin milli esaslara dayalı “Üniter” ve “Milli” bir devlet olduğu tasdik edilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti’nin ve toplumunun kafalarda uyandırdığı kozmopolit (çok milletli, çok kavimli, çok cemaatli) yapı ve imajı ortadan kaldırılmıştır.
- 6- Lozan; Batı Trakya, Musul, Adalar, Kıbrıs, Hatay, İskenderun ve Boğazlar gibi sorunların ileride halledilebilmesi ve lehimize çözüme kavuşturabilmesi için Türk devletine hak ve inisiyatif tanımıştır. Nitekim buna dayanılarak 1936 Montrö Antlaşmasıyla Boğazlar, 1939’da Hatay, 1974’de Kıbrıs sorunları lehimize halledilebilmiştir. Musul sorunu ise İngiltere’nin

diplomatik ve siyasal üstünlüğü ve manevraları sonunda aleyhimize sonuçlandırılmıştır. Barış hükümlerine göre Ege Adaları askerden ve silahlardan arındırılmış, Batı Trakya Türklerine ise azınlık statüsü verilmiştir. Adaların bu statüsünü devam ettirme, Batı Trakya Türklerinin haklarını koruma ve kollama işi Lozan hükümlerine göre Türk devletinin görevleri arasına girmektedir. Bu konularla ilgili hükümlerin ihlali halinde Türk devletinin müdahale etme hakkı her zaman saklıdır. Lozan, bu hakkı Türkiye'ye vermiştir.

Görüldüğü üzere, değişen siyasal koşullara göre tarafların Lozan Antlaşma hükümlerine uymama ihtimali her zaman vardır. Nitekim Yunanistan, Adaları silahlandırıp Batı Trakya Türklerine baskı yaparak barış şartlarını ihlal etmiştir. Türkiye, Atatürk zamanında Hatay'ı ilhak ederek Misak-ı Milli sınırlarında değişiklik yapabilmıştır. O halde, Türkiye diplomasi alanında çok dikkatli ve bilinçli olmak zorundadır. Şartların ve dengelerin her an değişebileceği gerçeği daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Lozan; yeni, modern, kalkınmış ve güçlü Türkiye'nin başlangıcı ve hareket noktası olurken, aynı zamanda Türk toplumunun üzerinde oturduğu coğrafi zemini belirlemiştir. Bu yönüyle, devlet ve millet açısından Lozan'ın hem maddi hem de manevi önemi büyüktür.

Lozan'la sadece Türkiye Cumhuriyeti devletine bir coğrafya temin edilmiyor, aynı zamanda Türk milletine önemli derecede siyasal, kültürel, bilimsel, iktisadi bir merkez kazandırılıyordu. Lozan, Osmanlı Devleti'ni sona erdirirken, Osmanlının; Rumeli'de, Kafkasya'da Irak'ta, Arabistan'da, Kıbrıs'ta, Girit'te bıraktığı Türklerin ve Müslümanların umut kapısı ve sığınak yeri olacak yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni oluşturuyordu. Bu yüzden Lozan Antlaşması son derece önemlidir.